

САМСОНОВА І.В.

ВІДНОСИНИ МІЖ ГРОМАДСЬКИМИ ВИКОНАВЧИМИ КОМІТЕТАМИ ТА РАДАМИ РОБІТНИЧИХ, СОЛДАТСЬКИХ І СЕЛЯНСЬКИХ ДЕПУТАТІВ НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ, ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ТА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ

В статті розглядається еволюція взаємовідносин між громадськими виконавчими комітетами та Радами робітничих, солдатських та селянських депутатів на прикладі Харківської, Чернігівської та Полтавської губерній в період березня-жовтня 1917 року.

Після розпаду Радянського Союзу розпочинається небачена до цього демократизація суспільства. Це знайшло відгук і в розвитку історичної науки. Були переосмислені концепції та погляди на події 1917 року, зокрема на громадські виконавчі комітети - місцеві органи влади, які діяли на губернських, повітових та волосних рівнях з березня до листопада 1917 року. Тривалий час ці органи місцевого самоврядування вважалися буржуазними та не підлягали детальному вивченню. Але можна виділити найбільш влучні роботи, які розкривали питання створення та діяльності громадських комітетів різних рівнів. В 20-х роках Сімферопольському громадському комітету була присвячена робота П.Нікольського. На думку дослідника до комітету входили дрібнобуржуазні верстви населення. Причиною занепаду комітетів П.Нікольський вважав недосвідченість та обмеженість в часі [1].

Вивчаючи громадські комітети Донбасу, Г.Куранов прийшов до висновку, що їхній склад був неоднорідний в різних регіонах. Зокрема, Горловський та Краматорський комітети впроваджували буржуазну політику, Артемівський - дрібнобуржуазну, що стосується робітничих селищ. Досить часто робота комітетів була спрямована на створення робітничих Рад [2].

З встановленням радянської влади характерними рисами стають жорстка регламентація у культурній сфері та нетерпимість до інакомислення. Відбувається різке звуження джерельної бази історичних досліджень Лютневої революції 1917 року та обмежується її проблематика. Основною темою наукових робіт стає вивчення процесу боротьби більшовиків за владу та діяльність місцевих більшовицьких організацій. Питання пов'язані з Лютневою революцією розглядалися лише в загальних роботах з історії Жовтневої революції. Пануючими в роботах істориків були оцінки про буржуазно-поміщицький склад комітетів. Вважалося, що вони не були продуктом творчості народних мас, роль народу ігнорувалася.

Розглядаючи проблему селянських виступів 1917 року М.А.Рубач та І.А.Жолдак згадують про волосні комітети як про буржуазні органи влади на місцях [3]. Вивчаючи Ради Донбасу, Н.Гончаренко надає негативну оцінку створенню та діяльності громадських комітетів даного регіону, відносячи їх до буржуазно-поміщицького табору з есеро-меншовицьким складом [4]. В той же час спробу відступити від загальнорадянської концепції зробив Ф.С.Горовий. Він класифікував громадські комітети, виділив низову ланку, почав вивчати взаємовідносини між Радами та комітетами. Але розглядаючи дані органи самоуправління, історик не дає чіткої оцінки їхньої діяльності [5]. В той же час з 70-х років змінюються погляди вчених відносно волосних та сільських громадських комітетів. Г.О.Герасименко прийшов до висновку,

що губернські та повітові громадські комітети були здебільшого буржуазною владою на місцях, а волосні та сільські комітети були народною владою не підпорядкованою Тимчасовому уряду [6]. А.В.Седов робить висновок, що волосні комітети були революційними організаціями, які пройшли шлях від буржуазно-поміщицького складу до селянського, який остаточно закріпився в липні 1917 року [7]. З початку 1990-х років історики змінюють своє відношення до цих органів самоуправління. Г.О.Герасименко на загальноросійському рівні дослідив процес виникнення та основні напрями роботи громадських комітетів [8].

Нажаль на території України тематика вивчення громадських комітетів не набула широкого розповсюдження. В пострадянський період з'явилося декілька робіт, присвячених цим органам самоуправління. Зокрема вийшла монографія М.С.Полівця, в якій він в основному розглядає діяльність Рад та інші представницькі органи влади, серед яких і громадські комітети [9]. Першою роботою, в якій вивчалися громадські комітети на Сумщині стала стаття Г.І.Корогод та М.І.Логвиненко. Автори на основі матеріалу Сумського облдержархіву розглядають процес створення, структуру та основні види діяльності повітових та волосних громадських комітетів [10]. В.М.Підлісний та Д.В.Підлісний розглянули процес створення Харківського губернського комітету та визначили його склад [11].

Метою даної роботи є визначення взаємодії між громадськими комітетами та Радами, аналіз еволюції їх відносин під час загострення революційної ситуації в країні.

Після Лютневої революції в Петрограді була обрана Петроградська Рада робочих та солдатських депутатів, які діяли поруч з Тимчасовим урядом. На початку березня Ради почали створюватися на губернському рівні, а з часом з'явилися в повітах та волостях. З перших днів існування вони відносили себе до революційно-демократичних органів робітників та селян. З початку свого виникнення Ради підтримували громадські комітети, впливали на розподіл місць в ньому та на створення комісій. Співробітництву між громадськими комітетами та Радами сприяв той факт, що обидві організації виникли в умовах сильної соціальної напруги та при підтримці широких верств населення. До того ж вони мали майже однакову внутрішню структуру: пленарні засідання, бюро, президіуми та комісії. Ради як і громадські комітети опинилися в складному фінансовому становищі, тому що Тимчасовий уряд відмовився взяти їхні витрати на рахунок Державної скарбниці. Всі ці обставини призводили до тісної співпраці громадських комітетів та Рад в перші тижні після Лютневої революції.

Щоб мати своїх представників в громадських комітетах та впливати на прийняття рішень в Радах, була розповсюджена практика делегування своїх представників до комітетів різних рівнів. Так, в Полтавському губернському комітеті на повному пленарному засіданні були присутні 36 делегатів від Ради робітничих та солдатських депутатів та від Ради селянських депутатів по 5 делегатів від кожного повіту, що в сумі складало 90 чоловік при загальній кількості зібрання 240 чоловік. На скорочених засіданнях громадського комітету від Ради робітничих та солдатських депутатів були присутні 12 делегатів, а від Ради селянських депутатів - 30 [12]. Після своєї реорганізації в липні 1917 року громадський комітет нараховував 140 представників, серед яких обиралося по 9 представників від губернської Ради селянських депутатів та від губернської Ради робітничих та солдатських депутатів, а від кожної повітової Ради робітничих депутатів по 1 (всього 11 чоловік). Відповідно, в тих регіонах, де не було Рад робітничих та

солдатських депутатів, представників обирали селяни [13]. Громадський комітет в м.Ядринь складався з представників міського та сільського населення, кооперативів, робочих та солдатських депутатів [14]. Значну кількість місць займали представники Рад і в Чернігівському Бюро губернського громадського комітету. Зокрема, до його складу входило по 1 представнику від Об'єднаної ради офіцерських та солдатських депутатів, від Чернігівської Ради робітничих та солдатських депутатів, від Ради селянських депутатів [15]. Отже, після створення громадських комітетів Ради активно включилися в процес виборів до цих місцевих органів влади. В громадських комітетах вони вбачали демократичну організацію, яка б відстоювала інтереси робітників, селян та солдатів. В свою чергу через своїх представників Ради намагалися впливати на рішення новостворених органів влади, надаючи їм допомогу у вирішенні економічних, соціальних та політичних питань. Така позиція була вигідна комітетам, тому що забезпечувала підтримку робітників, солдатів та селян.

З початку свого створення громадські комітети підтримували створення Рад на губернському, повітовому та волосному рівнях. Саме комітети надавали Радам приміщення для проведення з'їздів, обладнання та канцелярію [16]. Знаходячись в скрутному фінансовому становищі, громадські комітети іноді фінансували діяльність Рад. Зокрема, на витрати по відрядженню членів Ради робітничих та солдатських депутатів по Полтавській губернії губернським громадським комітетом було виділено 14 000 руб. за весь період існування комітету [17]. На засіданні Куп'янського повітового громадського комітету постановили просити Куп'янську земську управу відіслати в розпорядження Харківської Ради робітничих та солдатських депутатів 5 000 руб. на придбання літератури для армії та видати в розпорядження повітовим Ради робітничих та солдатських депутатів 5 000 руб., а волосним - по 500 руб. на просвітницько-агітаційні заходи [18]. В Сумському повіті за доповіддю повітового комісара А.І.Мещанінова на потреби громадського комітету було витрачено 174 777 руб., серед яких і витрати на утримання Ради селянських депутатів [19]. В Чернігівській губернії Ніжинській повітовий комітет асигнував у розпорядження Ради робітничих та солдатських депутатів 1000 руб. [20], а Роменський міський громадський комітет - 500 руб. за квітень [21]. Отже, весною 1917 року між громадськими комітетами та Радами склалися партнерські відносини, в результаті яких ці організації допомагали один одному у вирішенні низки економічних та соціальних питань.

Спільна діяльність громадських комітетів та Рад простежується в роботі Освідомчих комісій, створених при громадських комітетах. У більшості випадків саме представники Рад проводили лекції та зібрання у повітах та волостях. Так, при Полтавському губернському комітеті було створено Освідомче бюро, до складу якого увійшли 2 представники від Ради робітничих та селянських депутатів [22]. Аналогічна ситуація спостерігалася в Харківській та Чернігівській губерніях.

Спільними зусиллями вирішувалися питання оздоровлення та лікування населення. Зокрема, Харківським губернським комітетом була прийнята резолюція, згідно з якою було вирішено, не чекаючи реорганізації міських і земських самоуправлінь, створити тимчасову комісію з представників від громадських комітетів, Ради солдатських та селянських депутатів, управи та інших організацій для вироблення спільного плану боротьби з венеричними захворюваннями [23].

Враховуючі складний економічний стан в країні, Ради спільно з громадськими комітетами намагалися допомагати військовим. Так, в Харківській губернії спільними зусиллями громадських комітетів і Рад робітничих та солдатських депутатів був організований збір пожертвувань білизни для армії [24]. В Полтавській губернії представники Ради Робітничих та Селянських депутатів через волосні та сільські громадські комітети вели пропаганду серед місцевого населення про необхідність постачання хлібу та фуражу до армії [25]. Допомога розповсюджувалася і на сім'ї загиблих солдат та тих, хто воював на фронті. Реквізиційні комісії і Ради робітничих та солдатських депутатів віддавали частину реквізованої мануфактури солдаткам [26]. Отже, навесні та на початку літа 1917 року громадські комітети спільно з Радами покращували матеріальний стан громадян та вели спільну просвітницьку діяльність з метою ознайомлення населення з виборами до Установчих зборів та роз'яснення політичної ситуації в країні.

Але найважливішим залишалося розв'язання земельного та продовольчого питань, а також знаходження компромісу між робітниками та власниками фабрик. З моменту свого створення громадські комітети виступали за скорочення робочого дня для торгових службовців та прикажчиків до 8 годин [27]. Активну підтримку вони надавали Радам під час проведення переговорів з власниками заводів та підприємств. Спільними зусиллями цим органам влади вдалося скоротити робочий день працівників. Так, в Сумському повіті на Павлівському рафінадному заводі відбулося зібрання робітників заводу, були присутні голова Сумського громадського комітету А.І.Мещанінов та члени Ради робітничих та солдатських депутатів. Була прийнята постанова ввести 8 годинний робочий день та створити комісію для підвищення зарплати працівникам [28]. Економічна криза та постійне зростання інфляції призводило до конфліктів між робітниками та власниками підприємств. Ради спільно з громадськими комітетами створювали спеціальні комісії, які намагалися знайти компроміс та мирно врегулювати ці конфлікти. У більшості випадків ці комісії відстоювали інтереси працівників та не йшли на поступки підприємцям [29]. Отже, весною-літом 1917 року між громадськими комітетами та Радами спостерігається повна згода при вирішенні економічних питань на підприємствах. Ця спільна діяльність лише тимчасово покращувала становище робітників, але не знімала загальної проблеми. З погіршенням економічного становища в країні ціни поступово зростали, спостерігався дефіцит товарів, що призводило до страйків і, як кінцевий результат, змушувало власників закривати свої підприємства.

Спільна діяльність громадських комітетів та Рад в сфері продовольчого та земельного питання приносила також лише тимчасове полегшення. Створені районні продовольчі комітети не змогли забезпечити населення всіма необхідними продуктами [30]. Реквізування хлібу не вирішила проблеми дефіциту продуктів харчування [31].

Але після липневої кризи відносини між громадськими комітетами та Радами стрімко починають змінюватися. Після проголошення лозунгу: *“Вся влада Радам”* співробітництво з громадськими комітетами закінчується. Представники Рад починають масово покидати комісії по земельному, продовольчому та освідочному питанням. Відмовляються від допомоги комітетів при вирішенні конфліктів з підприємцями та займають радикальну позицію у вирішенні аграрного питання. Відмова Рад від співробітництва призводить до кризи в громадських

комітетах. Особливо це відчулося під час корнілівського виступу, коли громадські комітети віддали Радам свої повноваження і дозволили створити революційні комітети [32].

Таким чином, з Радами громадські комітети знайшли компроміс весною - на початку літа 1917 року. Саме комітети допомагали створюватися цим організаціям на всіх рівнях. Спільно вони вирішували питання скорочення робочого дня, підвищення зарплати працівникам, намагалися вплинути на розв'язання конфліктів в земельній та продовольчій сферах. Значних досягнень їм вдалося здобути в агітаційно-пропагандистській сфері. Але вже влітку 1917 року Ради відмовляються від співробітництва, тим самим підштовхуючи громадські комітети до ліквідації, які в кінці літа 1917 року вже не відповідали політичним реаліям того часу. Проблема громадських комітетів полягала в тому, що вони не мали програми роботи в революційних умовах та мали строкатий склад, що не могло не відбитися на якості їхньої діяльності. Тому з посиленням впливу революційних Рад на місцеве населення вони остаточно втрачають свій вплив і зникають з політичної арени.

1. *Никольский А.* Симферопольский городской общественный комитет // Революция в Крыму. - 1927. - №1(7). - Симферополь. - С.74, 100
2. *Куранов Г.* Советы на Аргёмовщине между февралем и октябрем 1917 г. // Летопись революции. - 1927. - №5-6. - С.163
3. *Рубач М.А.* Селянські повстання на Україні проти Тимчасового уряду і Української Центральної Ради // 3 історії боротьби за встановлення Радянської влади на Україні. - 1957. - Київ. - 326 с.; *Жолдак И.А.* Борьба за установление советской власти в деревне // Харьков в 1917 году. - 1957. - Харьков: Обл. изд-во. - С.66-77.
4. *Гончаренко Н.* Советы Донбасса в 1917 году (март-декабрь). - Сталинское обл. изд., 1957. - С.20-65.
5. *Горовой Ф.С.* Революционные события 1917 года в Пермской губернии // Борьба за победу Великой октябрьской революции в Пермской губернии. Документы и материалы / Под ред. Ф.С.Гороваго. - Молотов, 1957. - С.3-19.
6. *Герасименко Г.А., Васькин В.В.* Февральская революция в Нижнем Поволжье. - Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1976. - 221 с.; *Герасименко Г.А.* Низовые крестьянские организации в 1917 - первой половине 1918 года. На материалах Нижнего Поволжья. - Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1974. - С.77-119.
7. *Седов А.В.* Борьба революционного крестьянства России за выборную народную милицию в деревне (март-октябрь 1917 года) // Вопросы истории социалистической революции и социалистического строительства в СССР. Сб. ст. - Горький, 1974. - С.57-73; *Он же.* История организации волостных и продовольственных комитетов в 1917 году // Вопросы истории социалистической революции и социалистического строительства в СССР. Сб. ст. - Горький, 1974. - С.3-56.
8. *Герасименко Г.А.* Первый акт народовластия в России: общественные исполнительные комитеты. - М.: "Ника". - 1992. - 350 с.; *Он же.* Трансформация власти в России в 1917 году // Отечественная история. - 1997. - №1. - С.60-76.
9. *Полівець М.С.* Представницькі органи народовладдя: перші кроки (березень-липень 1917 року). - Дніпропетровськ: Січ, 1998. - 261 с.
10. *Корогод Г.І., Логвиненко М.І.* Органи місцевої влади та самоврядування Сумщини в 1917 р. // Матеріали XI історико-правової конференції "Місцеві органи державної влади та самоврядування: історико-правовий аспект". - Суми, 2004. - С.216-232.
11. *Підлісний В.М., Підлісний Д.В.* Формування системи органів місцевої влади Харківської губернії за часів Тимчасового уряду // Історія та географія. - Харків. - 2007. - Вип.25-26. - С.138-140.
12. Державний архів Полтавської області (далі - ДАПО), ф.772, оп.1, спр.3, арк.72
13. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №24. - 2 липня.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО), ф.996, оп.1, спр.21, арк.7.
15. Там само, ф.1457, оп.1, спр.3, арк.103зв.
16. Там само, арк.13.

17. Там само, ф.996, оп.1, спр.91, арк.111зв.
18. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №31. - 23 липня.
19. Наш голос. - 1917. - №30. - 28 сентября.
20. ЦДАВО, ф.1486, оп.1, спр.1, арк.43.
21. Там само, ф.996, оп.1, спр.91, арк.43.
22. Там само, спр.24, арк.17зв.
23. Южный край. - 1917. - №1410. - 2 июля.
24. Известия Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов. - 1917. - №45. - 28 апреля.
25. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.37, арк.4.
26. Там само, ф.100, оп.1, спр.4, арк.49.
27. ДАПО, ф.772, оп.1, спр.1, арк.13.
28. Известия Сумского совета рабочих и солдатских депутатов. - 1917. - №21. - 6 апреля.
29. Южный край. - 1917. - №14148. - 26 июля.
30. Южный край. - 1917. - №13938. - 18 марта.
31. Голос народу. Куп'янський повітовий громадський комітет. - 1917. - №32. - 26 июля.
32. ЦДАВО, ф.996, оп.1, спр.80, арк.6; Южный край. - 1917. - №14206. - 31 августа.

Самсонова И.В. Отношения между общественными исполнительными комитетами и советами рабочих, солдатских и крестьянских депутатов на примере Харьковской, Черниговской и Полтавской губерний.

В статье рассматривается эволюция взаимоотношений между общественными исполнительными комитетами и Советами рабочих, солдатских и крестьянских депутатов на примере Харьковской, Черниговской и Полтавской губерний за период март-октябрь 1917 года.

Samsonova I. V. The relationship between public executive committees and Soviets of workers', solders' and peasants' deputies by the example of Kharkiv, Chernihiv and Poltava provinces.

The evolution of relationship between public executive committees and Soviets of workers', solders' and peasants' deputies by the example of Kharkiv, Chernihiv and Poltava provinces during the period of March-October 1917 is examined in the article.

Отримано 12.06.2010